

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук, доцента К.М. Васюк на дисертацію Джулай Анастасії Ігорівни «Розвиток емоційного інтелекту практичних психологів у процесі професійної підготовки», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 053 – Психологія

Дисертація Джулай Анастасії Ігорівни присвячена поширеній і популярній у сучасній психології темі емоційного інтелекту, важливість якої не підлягає сумніву. Постійні зміни в соціально-економічних умовах життя соціуму і підвищений попит на професіоналів у сфері психології у військовий час висувають підвищені вимоги до професійних якостей майбутніх психологів. Критично важливими для фахівця в галузі психології є комунікативні вміння, а також здатність розуміти власні емоції та емоції клієнта, здатність керувати ними. В більш широкій перспективі емоційний інтелект обумовлює конструктивну поведінку в конфліктних ситуаціях, високий рівень рефлексивності і саморегуляції. Вся історія досліджень емоційного інтелекту включає значну кількість підходів до його визначення, але наявні в них структурні компоненти емоційного інтелекту свідчать, що ті вміння і здатності, які він обумовлює є ключовими професійними якостями фахівця в галузі психології.

Мета, об'єкт і предмет дослідження авторкою дисертації було визначено коректно, у відповідності до заявленої теми. Використаний досить широкий спектр методів дослідження, що включав як теоретичні, так і емпіричні методи. А також здійснювалась статистична обробка даних за низкою критеріїв. В дисертаційному дослідженні Джулай А.І. виділена наукова новизна, яка включає: визначення сутності поняття «емоційний інтелект майбутніх практичних психологів», що є конкретизацією загального поняття «емоційний інтелект» до його прояву у вузькій професійній галузі. На відміну від класичних теорій емоційного інтелекту, авторкою виділено когнітивну і поведінкову складову і розроблено модель емоційного інтелекту саме для

практичних психологів, яка робить акцент на компонентах, що забезпечують успішність у професійній діяльності фахівців даного профілю.

Постійно зростаючі вимоги до професійної компетентності практичних психологів і врахування цього факту у підготовці їх у закладах вищої освіти обумовлюють беззаперечну практичну значущість даної теми. Адже емоційний інтелект є ресурсом, який забезпечує швидшу професійну адаптацію, зменшує ризик професійного вигорання і підвищує ефективність комунікації психолога з клієнтом.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз стану дослідженості проблеми емоційного інтелекту в психології» Авторкою Джулай А.І. проаналізовані класичні і сучасні концепції емоційного інтелекту, показане місце емоційного інтелекту в структурі множинного інтелекту. Ґрунтовний аналіз різноманітних підходів, систематизація компонентів емоційного інтелекту в наукових концепціях дозволив авторці виділити чіткі критерії для аналізу рівня його розвитку у майбутніх практичних психологів та розробити шляхи покращення ситуації. Детально розглянуті підходи, що виявляють описують роль емоційного інтелекту у розвитку професійно важливих якостей психолога, з акцентом на емоційній регуляції, яку він забезпечує. Також авторкою розглянуте питання щодо чинників, які обумовлюють розвиток емоційного інтелекту в ранні періоди онтогенезу, зокрема, тип нервової системи, особливості виховання в родині в ранні роки, прийняття батьками емоцій дитини, і навіть генетичні чинники. Не останню роль відіграють також гендерні стереотипи у вихованні і загалом культурні особливості. На більш пізніх етапах онтогенезу вказують соціальні чинники: стресові ситуації, широта соціальних контактів, знання про емоційні переживання та їх прояви. Також дисертантом проаналізована низка досліджень прикладного характеру, що виявляють взаємозв'язки емоційного інтелекту з різними психічними якостями.

Окремо були систематизовані дослідження ефективності різноманітних корекційно-розвивальних і тренінгових програм, які сприяють підвищенню рівня розвитку емоційного інтелекту, що має безпосереднє відношення до теми

даного дисертаційного дослідження. В цілому теоретична частина дисертаційного дослідження, змістовна, містить глибокий аналіз великої кількості підходів до проблеми емоційного інтелекту, включаючи як закордонних, так і вітчизняних дослідників, матеріал добре структурований і дає повне уявлення про стан розробленості проблеми в сучасній психологічній науці.

У другому розділі «Емпіричне дослідження емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів» авторка дисертації представила програму власного дослідження, яке складалось із трьох основних етапів: теоретичного, етапу планування та перевірки наявного стану проблеми в обраній вибірці досліджуваних та обґрунтування програми розвитку емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів. Підібраний діагностичний інструментарій дозволив всебічно дослідити виділені авторкою діагностичні критерії, відповідає меті та гіпотезі дослідження.

В результаті емпіричного дослідження Джулай А.І. вдалося виділити три рівні сформованості емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів. А також було виділене його власне визначення як динамічного інтегративного утворення, яке визначається здатністю усвідомлювати, розуміти та контролювати власні емоційні стани, емоції та почуття інших у процесі міжособистісної взаємодії, що зумовлює успішність їхньої майбутньої професійної діяльності. Дане визначення в широкому сенсі трактує емоційний інтелект як психічний ресурс людини, який сприяє підвищенню результативності діяльності за рахунок розуміння і регуляції емоцій, визначення таких його детермінант у практичних психологів, як: здатність до рефлексії, емпатія, успішне вирішення конфліктів, ефективне застосування копінг-стратегій.

Виділені детермінанти дозволили авторці розробити формуючу частину експериментального дослідження, що суттєво збільшило його практичну цінність. Перший етап емпіричного дослідження дозволив встановити, що переважна більшість досліджуваних має середній рівень емоційного інтелекту, а незначний рівень високих показників дає підстави вважати доцільним

розробку заходів корекційного характеру. Що, власне і було реалізовано дисертанткою. Додатково були досліджені також показники, що тісно пов'язані з емоційним інтелектом або входять в його структуру. Використання додаткових методик дозволило більш диференційовано і глибше визначити проблемні області. Ці додаткові показники, такі як емпатія і рефлексивність мають переважаючі середні результати, але доцільним було б отримати більший відсоток високого рівня цих показників. Вибір копінг-стратегій показав недостатньо високий рівень домінування проблемно-орієнтованої копінг-стратегії, в той же час досить часто досліджувані використовують пошук соціальної підтримки і уникання проблем. Загалом це доводить, що майбутні практичні психологи мають досить посередні результати у можливостях застосування активних копінг-стратегій вирішення проблемних ситуацій, і хоча рівень теоретичних знань достатній, в особливо напружених ситуаціях вони відчують безпорадність і не готові активної їх вирішувати. Ці результати дали підстави рекомендувати проведення корекційної роботи з майбутніми практичними психологами, що і було реалізовано дисертанткою.

Також авторкою була створена власна модель емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів, яка представляє собою рівневу структуру. Вона була створена на основі проведеного кореляційного аналізу різних компонентів емоційного інтелекту та супутніх критеріїв, які були виділені авторкою на підставі теоретичного аналізу досліджень за темою. Базовими її компонентами є рефлексія, яка забезпечує розуміння емоцій на всіх рівнях, та саморегуляція, яка сприяє керуванню емоціями. Дані компоненти у поведінці виражаються на поведінковому і когнітивному рівнях і по суті своїй можуть слугувати критеріями психоемоційного розвитку особистості. В конкретних діях вони виражаються у виборі тих чи інших копінг-стратегій.

У третьому розділі «Емпіричне дослідження емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів в процесі навчання» Джулай А.І. представлена авторська програма розвитку емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів. Метою авторської програми є підвищення потенціалу студентів-психологів як майбутніх спеціалістів, а основним її результатом має

бути суттєве підвищення рівня емоційного інтелекту. Авторка виділила чіткі критерії оцінки ефективності розробленої програми, що виражаються у позитивній динаміці таких показників емоційного інтелекту, як: вміння впізнавати емоції, визначати їхню щирість, розуміти причинно-наслідкові зв'язки між ними та різноманітними внутрішніми і зовнішніми чинниками, свідомо нейтралізувати власні негативні емоції та викликати емоційні стани, які активізують творчість та продуктивність виконуваної діяльності, а також здійснювати цілеспрямований вплив на емоційну сферу партнера по спілкуванню з метою досягнення спільних цілей.

Дані цілі досягались через поглиблення теоретичних знань майбутніх практичних психологів щодо емоційного інтелекту та особливостей його функціонування і розвитку, набуття навичок рефлексивного мислення, уважності до проявів емоцій інших людей, співпраці з партнерами у спілкуванні, оволодіння методами саморегуляції власного емоційного стану. Також дисертантка чітко визначила 2 основні об'єкти впливу, а саме: когнітивний та поведінковий компоненти емоційного інтелекту майбутніх практичних психологів. Авторка також коректно зауважила, що не всі компоненти емоційного інтелекту однаково піддаються корегуючому впливу, зокрема найлегше відбувається навчання ідентифікації емоцій, а найскладнішим є керування ними.

Відмічаючи загальне позитивне враженні від даного дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та рекомендації.

1. Основні зауваження стосуються практичної частини дослідження, зокрема, вибору методик дослідження. Обрані методики відстеження показників емоційного інтелекту є переважно самозвітами, правильніше було б відстежити ці показники об'єктивно, наприклад, за допомогою спостереження за реальною поведінкою досліджуваних у звичних для них життєвих ситуаціях.

2. У статистичному аналізі при описі коефіцієнтів кореляції варто було б представити їх графічно – в таблицях або схемах, тому що опис виключно в словесному форматі ускладнює сприймання інформації і створення

загальної картини отриманих результатів.

3. Також авторка не зазначила період часу, який пройшов з моменту завершення формуючого експерименту і оцінкою його ефективності. Якщо дане оцінювання ефективності проводилось безпосередньо після завершення тренінгової програми або у дуже короткий період після нього, то рекомендовано відстежити динаміку позитивних змін у більш тривалій перспективі, щоб в повній мірі розуміти його ефективність. У випадку ж, коли цей ефект короткотривалий, ефективність тренінгової програми може вважатись сумнівною. Адже відомо, що під час участі в експерименті на досліджуваних можуть впливати різні експериментальні ефекти, наприклад, «плацебо» ефект, Хотторнський ефект тощо.

4. Недостатньо висвітлене питання, як застосовуються майбутніми практичними психологами отримані навички не тільки в процесі тренінгу, але і в реальному житті, зокрема у професійних ситуаціях. Ці дані не були представлені у тексті дисертації, але є надзвичайно важливими для практичної значущості дослідження.

5. Також обсяг контрольної та експериментальної груп досить значний. Якщо авторка проводила дослідження, розділивши досліджуваних на підгрупи, то не зазначено, яким чином це відбувалось. На нашу думку доцільно було б окремо проводити тренінги з особами, що мають низький і середній рівень емоційного інтелекту, це дозволило б більш диференційовано відстежити зміни у випадках, коли емоційний інтелект має середній або ж низький рівень.

Але викладені вище зауваження та рекомендації не впливають на позитивну оцінку даного дослідження, суттєво не знижують наукову і практичну цінність проведеної наукової роботи. Детальний аналіз дисертаційного дослідження Джулай Анастасії Ігорівни «Розвиток емоційного інтелекту практичних психологів у процесі професійної підготовки» дозволяє зробити висновок, що її авторка володіє навичками проведення наукового дослідження такого рівня, розуміє методологічні принципи організації наукового дослідження, вміє якісно інтерпретувати отримані кількісні

показники. Дане дослідження є самостійною і цілісною науковою працею, яка відповідає вимогам з методичної і наукової точки зору, має практичну значущість. Також виконані основні технічні вимоги щодо оформлення і публікаційної активності. Результати дослідження представлені у 11 наукових працях, з них 5 – це наукові статті (1 – у співавторстві), що входять до переліку, затвердженого ДАК МОН України, а також 6 доповідей на конференціях, з яких 5 – представлені на міжнародних науково-практичних конференціях і 1 – на Всеукраїнській науково-практичній конференції.

Таким чином, дисертаційна робота Джулай Анастасії Ігорівни «Розвиток емоційного інтелекту практичних психологів у процесі професійної підготовки» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її автор – Джулай Анастасія Ігорівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доцент кафедри психології

Донецького національного університету

імені Василя Стуса

кандидат психологічних наук, доцент

Катерина ВАСЮК

« 05 » грудня 2023 року

Катерина Васюк
ЗАСВІДЧУЮ
 про присудження ступеня доктора філософії
 Катерині Васюк
 О.Г. Важеніна
 20 12 р.